

## Samer i imperiets mitt

Samiskt liv i det tidigmoderna Stockholm  
– en glömd historia

*Jonas M. Nordin*

VINTERN 1673–1674 vistades landshövdingen i Västerbotten, Johan Graan, i Stockholm. Han hade fått uppdraget att leda en av de så kallade trolldomskommissionerna som tillsatts för att undersöka förekomsten av häxeri och trolldom i Hälsingland och Ångermanland. Enligt Johan Graans levnadstecknare, Johan Nordlander, önskade landshövdingen slippa uppdraget till förmån för de många plikter som kallade inom det geografiskt enorma hövdingadöme som Graan hade att styra över. Västerbottens län omfattade på 1600-talet inte bara dagens administrativa område utan även Norrbotten och Lappland, inklusive finska Lappland.<sup>1</sup>

Johan Graan är den ende same som har adlats i Sverige. Han är också unik genom den höga position han hade i den statliga förvaltningen. Positionen måste ha varit krävande i en tid av intensifierad luthersk mission och ökade svenska anspråk på samiskt land och vatten. Religionshistorikern Håkan Rydving har betonat Graans betydelse för att ingen människa avrättades för trolldom under perioden 1653–1679 i Västerbotten, till skillnad från angränsande län i Norge och Sverige.<sup>2</sup> Den evangelisk-lutherska mission i Sápmi som startat genom uppförandet av kyrkor och etablerandet av kyrksocknar i slutet av 1500- och början av 1600-talet, blev under Graans tid alltmer omfattande.<sup>3</sup> Beslagtagandet av heliga föremål, bevakning av samernas religiösa praktik och åtminstone en dödsdom för kätteri, var den verklighet som Graan levde i.<sup>4</sup>

Det är inte känt i vilken grad Johan Graan identifierade sig som same eller hur mycket samiska han talade. Med säkerhet kan det dock sägas att han effektivt arbetade för både kronan och kyrkan inom sitt fögderi. Samtidigt är det tydligt att han verkade för tolerans och inte omfattades av de mer antisamiska tendenserna i samtiden. Under kartläggningen av

de samiska områdena och under inrättandet av församlingar i inlandet förefaller Graan åtminstone delvis ha skyddat samiska intressen.<sup>5</sup>

Johan Graans far, Gerhardus Jonae, var född i Giertsjávrrie, Granbyn, i Sorsele (Sourssá) någon gång på 1560-talet. Han hade säkerligen ett samiskt namn som sedan länge är glömt och kanske fick han sitt svensk-latinska namn efter födelseplatsen. Gerhardus blev präst, sedermera kyrkoherde i Skellefteå där sonen Johan föddes. Denne blev efter studier i Uppsala och Leiden, två av tidens främsta universitet, utnämnd till assessor i Svea Hovrätt 1642. Han adlades under namnet Graan tre år senare.<sup>6</sup>

Vid besöket i Stockholm vintern 1673–1674, som var långt ifrån landshövdingens första, rörde han sig i högreståndskretsarna kring hovet. Kanske var Graan den ende samens eller sameättlingen i denna krets, men han var långt ifrån den ende i Stockholm vid denna tid. Detta är emellertid inte uppmärksammat; dels är samisk historia ett forskningsfält med stora luckor, dels är mångkulturella aspekter eller mångfaldsperspektiv fortfarande ovanliga i studier av det tidigmoderna Sverige. Jag vill därför vidga perspektivet och belysa de roller som samer hade i det tidigmoderna Stockholm.

För att bättre förstå samernas roll och situation i staden under tidigmodern tid har jag valt att undersöka tre aspekter av samisk historia i staden. Efter det inledande avsnittet om samer i det tidigmoderna Sverige får vi först möta utländska besökares beskrivningar av samer i 1600-talets Stockholm. Därefter följer en analys av samiska materiella avtryck, det vill säga samiska föremål funna i Stockholm. Slutligen diskuteras skapandet av samisk närvaro vid hovet vid samma tid.

## Samerna i det tidigmoderna Sverige

Under 1600-talet och långt fram i tiden kallades samerna för lappar i Sverige, Finland, på kontinenten och på de brittiska öarna, och för finnar i Norge och Danmark. Den senare beteckningen har också använts i Sverige, vilket gör det svårt att avgöra i efterhand vem eller vad som avsetts.<sup>7</sup>

Med samer och samisk historia förväntas ofta något enhetligt, ett entydigt språk, en religion och ett näringsfång. Ordet same frammanar

också gärna bilder av renskiljning, höga fjäll och djup snö. Den storskaliga nomadiserande rennäringen som i dag bedrivs i det inre av Sápmi och inom ramen för samebyorganisationen är kanske det som icke-samer tydligast ser framför sig.

Men detta näringsfång och denna livsstil var på 1600-talet – och är än i dag – något som bara en del av samerna ägnade sig åt. Den storskaliga rennäringen var på framväxt under 1600-talet, sannolikt som ett resultat av de danska och svenska rikenas ökade resursuttag i norra Skandinavien.<sup>8</sup> Under 1600-talet, precis som i dag, omfattade samisk kultur och historia en stor variation och mångfald. Fiske- och skogsnäring var samiska levnadssätt i skogsbygderna, vid Bottenviken och Atlantkusten, som i dag är i det närmaste försvunna men som för inte så länge sedan var både betydande och omfattades av många människor.

I dag talas tio samiska språk och varieteter (former) från Kolahalvön till Atlantkusten, från Sydsverige till Nordkap.<sup>9</sup> Hur situationen var under tidigmodern tid är i hög grad okänt, men att en stor ekonomisk och social mångfald präglade Sápmi är tydligt. Detsamma torde även kunna sägas om religionsutövande och religiös identitet. Tidigmoderna kontinentala föreställningar om »hedniska» samer var schabloner och förenklingar som projicerades på samhällen med starka inslag av såväl kristendom (både lutherdom, katolicism och rysk-ortodoxi) som synkretism och inhemsk samisk religion och tradition.<sup>10</sup>

För att förstå det tidigmoderna Norden är det viktigt att ha i åtanke den stora mängd av samer som sedan länge var bofasta utanför fjällvärlden och utanför de gränser som i dag allmänt anges för Sápmi. Samerna var inga främlingar i Syd- och Mellansverige och i Finland utan en sedan urminnes tider självklar del av samhället.<sup>11</sup> I Dingtuna kyrka, strax utanför Västerås, döptes 1643 en pojke, Jacob, som var son till en Lars Pålsson. I kyrkboken antecknas att pojken var »lappbarn, även hans faddrar var samer».<sup>12</sup> När Carl von Linné på sin lappländska resa år 1732 passerade Jättendal i Hälsingland mötte han samer som enligt egen utsago var födda vid den hälsingska kusten. Även när han två år senare färdades genom Äppelbo i Dalarna träffade han samer.<sup>13</sup>

Under 1720- och 1730-talen ökade den svenska statsmaktens förföljelse av samer ytterligare, och kronan gav order om tvångsflyttningar från till exempel Dalarna och Västmanland norrut till Lappland och Västerbotten. I ett brev från maj 1730 skriver en grupp samer till kronan: »som och våra förfäders fäder härstädes [södra Dalarna] äro födda och in till deras dödsdagar sitt uppehälle här haft [...]».<sup>14</sup> Tvångsflyttningen kunde inte stoppas, men eftersom samerna meddelat att de varken talade samiska eller på annat sätt upplevde sig som befryndade med samer i fjällvärlden, inskränkte sig förflyttningen till norra Dalarna.

Mängder av källor såsom kyrkböcker, tingsprotokoll, ortnamn och föremål i hembygdsmuseer berättar om samers långa och kontinuerliga närvaro i Bergslagen, Gästrikland, Hälsingland, Uppland och Västmanland.<sup>15</sup> Det var dock inte bara landsbygden som präglades av kulturell mångfald utan också städerna. Vid Uppsala universitet läste många samer, och marknader som Distingen i samma stad var en viktig knutpunkt för handel och möten. Framträdande forskare vid universitetet, som Olof Rudbeck och Johannes Schefferus, berättar om möten med samer och hur dessa levererade föremål och uppgifter om livet i norr till de båda samlarna.<sup>16</sup>

## Samer i det tidigmoderna Stockholm

1600-talets Stockholm var en stad stadd i radikal förändring. Från att ha varit en gyttig medeltidsstad koncentrerad kring Stadsholmen, omformades staden till en geometriskt reglerad storstad. De malmar som nu i ökande grad bebyggdes fick ett planerat gatunät, och adelspalats och borgarhus kom att kanta Södermalm och Norrmalm.

I staden talades en stor mängd språk. Förutom de från rikets olika landskap och provinser såsom danska, estniska, finska, karelska, lettiska, liviska, tyska, hördes också flera samiska språk och varieteter.<sup>17</sup> Naturligtvis pratades här också franska, latin, nederländska, ryska och ett stort antal andra språk. Mängden språk ökade rimligen i takt med att det svenska rikets territorium växte och i takt med att huvudstaden blev allt större. Under 1650-talets första hälft var Stockholm huvudstad i ett

imperium som sträckte sig från Lenaphoking i nuvarande Delaware till Ladogas västra strand, och från Enareträsk (Fi: Inarijärvi, saE: Aanaarjävri) till Pommerns sydspets.

Att sydsamiska kunde höras på gatorna i 1600-talets Stockholm är således inget att förvånas över med tanke på den stora samiska närvaron i Mellansverige. Och att Arjeplog-, Lule-, Ume- och nordsamiska talades är också troligt. Genom förvaltning, bruksdrift och pälshandel fanns det livliga kontakter mellan huvudstaden och dessa områden.

Uppgifter om samiska besökare i Stockholm går tillbaka till senmedeltiden. Den smått legendariska missionsförespråkaren Margareta, som kanske var av samisk börd, vandrade under drottning Margaretas tid (1300-talets slut till 1400-talets början) från någonstans i Sápmi till hovet i Köpenhamn och förmådde drottningen att författa ett brev med uppmaningen att samerna skulle låta kristna sig.<sup>18</sup> Under sin resa passerade Margareta Stockholm, Uppsala och Vadstena. Tre brev från dessa orter finns bevarade och nämner Margaretas budskap. I Stockholm stannade hon till vid Franciskanerkonventet och sammanträffade sannolikt med en broder Philippus Petri.<sup>19</sup>

Både Sten Sture den äldre och den yngre medverkade under 1400-talets slut och 1500-talets början till att skicka samer och renar som gåvor till furstar på kontinenten. Av europeiska aristokrater sågs samer vid denna tid alltmer som varor som kunde användas i handels- och gåvo-utbyte. Huruvida Sturarnas cirkulation av samer passerade Stockholm är inte känt men inte heller osannolikt.<sup>20</sup> Genom en annan huvudstad, Köpenhamn, färdades till exempel vid denna tid en same med renar som tillfångatagits i Jämtland. Sedermera skänktes samer av Kristian I till hertigen av Sachsen.<sup>21</sup>

Sedan Erik XIV:s tid på 1560-talet är det belagt att samer hölls som renskötare i staden. Renekipage blev en mer eller mindre fast beståndsdel i de processionståg som i samband med kungliga begravningar, giftermål och kröningar var återkommande i renässansens och barockens Stockholm.<sup>22</sup>

Av de äldsta källorna framgår det att många av samerna i Stockholm befann sig i staden ofrivilligt. De hanterades som varor eller kuriositeter

och även om de hade möjlighet till inkomster torde situationen ha varit allt annat än eftersträvansvärd.<sup>23</sup> Detta »hanterande» eller »insamlande» av samer accentuerades under 1600-talet då det koloniala intresset för samer ökade både i Norden och i övriga Europa. Den italiensk-österrikiske militären Raimondo Montecuccoli besökte vintern 1654 Djurgården där riksrådet och riksjägmästaren Gabriel Oxenstierna förevisade en same som körde ett renekipage.<sup>24</sup> Varifrån denne same kom, hur han kommit dit och under vilka omständigheter han vistades i Stockholm framgår inte. Själva förevisandet pekar dock på att samer kan ha befunnit sig i Stockholm under någon form av tvång.

Redan 1493 och under lång tid framöver kidnappades människor med ursprung i Amerika till Portugal och Spanien för uppvisning, att hållas som slavar eller för att tränas till tolkar.<sup>25</sup> England följde snart efter. Expeditionsledare som Martin Frobisher, sir Walter Raleigh och John Smith ägnade sig alla åt att, oftast med våld och tvång, hämta amerikaner till England.<sup>26</sup> En av de mest kända personerna som anlände från Amerika var Pocahontas/Matoaka, dotter till Powhatan, och en mycket betydelsefull förhandlare mellan den nygrundade Jamestownkolonin och Tsenacommacah i dagens Virginia.<sup>27</sup>

Bilderna av slaveri och tvång i Europas relation till Amerika eller till Sápmi är emellertid inte entydiga. Johan Graan och hans besök i Stockholm eller Pocahontas/Matoakas vistelse i London sextio år tidigare är exempel på detta. Varken amerikaner eller samer var i alla situationer offer, utan enskilda aktörer som kunde skapa sig relativt stor frihet och självbestämmande. De agerade, ofta med stor framgång, i socialt och politiskt mycket spända situationer. I ett längre historiskt perspektiv kom emellertid båda dessa grupper att tryckas undan och förlora mycket av sitt tidigare självbestämmande.

Som ovan nämnts talar en del uppgifter för att Johan Graan verkade för att minska konflikterna mellan kustens svenskspråkiga befolkning och samerna. Å andra sidan fungerade Graan som leverantör av renar och kanske även samer vid åtminstone ett tillfälle, i maj 1665.<sup>28</sup>

Johan Graan var unik i egenskap av att bli adlad, men även andra samer, som till exempel Nicolaus Lundius, författare till verket *Descriptio*

*Laponiae* 1674, skaffade sig utbildning och gjorde karriär inom förvaltningen och inom kyrkan.<sup>29</sup>

En annan same som försökte använda sin position för att förbättra för den samiska befolkningen var Olof Sjulsson från Vapsten (Vaapsten) i Ume lappmark. Han hade likt Lundius studerat i Lycksele (Liksjoe) och utsågs på 1680-talet till länsman på orten. Sjulsson försökte förmå kronan att bevilja Vapstensamerna rätten att besöka Åsele (Sjeltie) kyrka i stället för Lycksele, sannolikt för att konflikterna var mindre i Åsele än på marknadsplatsen Lycksele.<sup>30</sup> Både Olof Sjulsson och Nicolaus Lundius verkade i norra Sverige men hade återkommande kontakt med huvudstaden, med Uppsala och med makten i söder.

## Besökare och samer

De utländska besökarna till Stockholm är de som gett de mest fylliga beskrivningarna av samiskt liv i huvudstaden under 1600-talet (se Heiko Drostes artikel i denna bok). Detta till trots är det otydligt vilka roller samer spelat i staden, vilka positioner de haft och om de varit i staden frivilligt eller under tvång. Några ögonvittnesskildringar, såsom den ovan nämnde Raimondo Montecuccolis, beskriver bara kortfattat möten med samer som körsvenner på Djurgården medan andra är mer utförliga. Ofta saknas mer exakta uppgifter om var mötena ägt rum, men en företeelse är återkommande: de är kontrollerade och styrda av svenskar i maktposition. Montecuccolis möte var till exempel anordnat av Gabriel Oxenstierna, en av rikets mäktigaste personer, och det utspann sig i den kungliga jaktparken. Hela mötet var så att säga regisserat inom ramen för en representativ maktdiskurs styrd av den svenska eliten.

Exakt var Montecuccolis möte med samer ägde rum är okänt, men det kan ha inträffat vid Lappkärrsberget på Norra Djurgården. Oxenstierna var ju riksjägmästare med ansvar för den kungliga jaktparken. Stora och Lilla Lappkärrsbergets namn hänger samman med de renvaktarboställen som kronan hållit åt samerna på Norra Djurgården som en del av den kungliga jaktparken. Etymologiskt är det emellertid oklart om platsnamnet *Lappkärr* hänger samman med den samiska historien

eller om det är en beskrivning av de halvöppna kärren nedanför berget, dagens Lappkärret.

Platsnamnet Lappkärret, *Lappkierr*, nämns för första gången på en karta över området från 1649 men redan 1579, under Johan III:s tid, anlände tio renar till Valmundsön (Södra Djurgården). De hölls under uppsikt av en same som fick sex marker i lön för sitt arbete.<sup>31</sup>

Mitt emellan Stora och Lilla Lappkärrsberget låg Stora vargjakten, ett av fyra jaktområden på Djurgården under Karl XI:s tid och känt för den vargjakt som kungen och den blivande Karl XII företog i området. Strax söder därom låg Björnnäset.<sup>32</sup> Kanske fick Djurgårdens högsta och nordligaste berg, själva gränsen åt norr, representera ett fiktivt Lappland med björnar, renar, vargar och samer i den renässansgeografi som Djurgården utgjorde.

Från att ha varit en mytisk och närmast vit fläck på kartan för syd- och centraleuropéer förvandlades Sápmi under 1500- och 1600-talen till att bli en mer tydligt föreställd geografi. Det var en process som gick igen i det parklandskap som byggdes upp på Norra Djurgården under 1600-talet liksom på Södra Djurgården 200 år senare (se nedan).

Samma renar och samme renskötare som den italienske militären mötte är sannolikt beskrivna av den engelske diplomaten Bulstrode Whitelocke, som vistades i Sverige 1653–1654. I sin dagbok berättar Whitelocke om ett möte med Gabriel Oxenstierna och utbytet av gåvor dem emellan. Bland annat hade älgar, renar och ostron getts till engelsmannen. Whitelocke reste emellertid inte ut på Djurgården, utan sammen kom hem till besökaren och medförde även sin hustru och någon eller några renar. På Oxenstiernas begäran hade sammen dansat och sjungit – sannolikt framfört en jojk – iförd en dräkt av renskinn. Spektaklet beskrivs som märkligt och den samiske mannen omtalas i negativa ordalag medan kvinnan knappt nämns. Renarna beskrivs i mer neutrala termer.<sup>33</sup>

Tio år senare berättade en anonym fransk kammartjänare om livet i Sverige och framför allt om det som levdes i Stockholm. Denne anonyme resenär beskriver både betydligt utförligare och även mindre fördomsfullt samerna i Stockholm. I likhet med flera andra resenärer som Bulstrode Whitelocke och Lorenzo Magalotti berättar kammartjänaren

Detalj av karta över Djurgårdens norra del med Lappkärrsberget, 1696. Notera »Koijan» på krönet av Lappkärrsberget, som kanske avser renvaktarstugan. KRIGSARKIVET, STADS- OCH BEFÄSTNINGSPÄNOR, STOCKHOLM NR 36.



om införskaffandet av samiska föremål och kläder som ska tas med till hemlandet. Samiska föremål hade tidigt en betydelsefull plats i försäljningen av souvenirer.<sup>34</sup>

Den anonyme kammartjänaren berättar också om samiska båtar (troligen sydda farkoster, beskrivna av bland annat Johannes Schefferus 1673) och att dessa kom i stor mängd med handelsvaror till Stockholm, till en särskild så kallad *lapphamn*. Någon sådan hamn är emellertid inte känd.<sup>35</sup> Främst beskrivs emellertid samerna som besökare som kommit till Stockholm för att handla. De föredrog att leva avskilt från den övriga befolkningen i staden. Till detta tillägger kammartjänaren att det var vanligt bland rika i Sverige att hålla samer som tjänstefolk, »ungefär som man i Frankrike har morer» och att det gäller »både män och kvinnor, som man har mer för att visa upp än för att dra nytta av dem».<sup>36</sup> I hans eget hushåll arbetade en samisk kvinna i köket, och hon beskrivs som att hon, precis som övriga samer i staden, inget annat önskar än att komma åter till sitt eget land. Under vistelsen i Stockholm såg den anonyme sagesmannen många samer i staden. Han noterar också att det var vanligt bland framstående personer att ha målningar föreställande samer och samiska seder och bruk hängande på väggarna.<sup>37</sup>

Även om den anonyme kammartjänarens beskrivning av samerna i Stockholm är mindre negativ än en del andras, präglas den av tidens fördomar. Bland annat skriver han att många utomnordiska besökare försöker få med sig samer och renar hem till sina hemländer på kontinenten.<sup>38</sup> Detta lyckades emellertid sällan då både renar och samer blev sjuka och ofta avled utanför landets gränser. De ansågs inte kunna leva utanför sitt hemland, vilket i detta sammanhang avsåg det inre av Sápmi. Den anonyme kammartjänaren ger här en tidig version av föreställningen om »lappsjukan».<sup>39</sup>

Återkommande i denna franska beskrivning av samer, liksom i Montecuccolis, Schefferus och Whitelockes men även i reseskildringar från Sápmi som till exempel Johan Ferdinand Körninghs och Gabriel Tuderus arbeten, är betraktarens intresse för samiska föremål och samiska kläder.<sup>40</sup> Här nämns slädar, kåtor, båtar, byxor, koltar, seitar (en seite är vanligen ett naturföremål, ofta en märkligt formad sten, som ansågs som



Teckning av samisk familj, sannolikt kopierad efter Johannes Schefferus 1673. OKÄND KONSTNÄR, 1600-TALET S LUT. NATIONALMUSEUM, TESSIN-HÅRLEMANSKA SAMLINGEN.

heligt av samerna) och trummor, och det märks att redogörelserna av dem är anpassade till en genreberättelse om den »vilde» och »trollkunnige» med sin avvikande klädsel.<sup>41</sup> Detta ska nog inte tolkas som att beskrivningarna är osanna. Mycket pekar på att samisk identitet visades upp inte bara genom språk och immateriell kultur utan också genom klädedräkt, husgeråd, smycken och väskor.

Att ikläda sig en samisk identitet och att använda samiska kläder och föremål kunde vara ett sätt att försörja sig. En som gjorde detta såväl i Stockholm som i Rom, Leiden och Versailles var den märklige äventyraren Nicolaus Örn (1683?–1718?). Han hävdade omväxlande att han var »nordlänning», »lapplänning» och av gammal birkarlsläkt. Birkarlar var i regel boende vid Norrlandskusten som tidigare hade haft privilegium på handel med samer och kunglig rätt att uppbära skatt från dem.<sup>42</sup> Örn var kanske bördig från Kalix, han läste i Uppsala omkring 1698 och bodde sedan en kortare tid i Stockholm. Enligt osäkra källor uppträdde han i samisk dräkt och med renar i huvudstaden. Han levde därefter ett

kringflackande liv på kontinenten under titeln »Prins av Lappland», och var då vanligen iklädd samiska kläder, stövlar, bälte och andra persedlar.<sup>43</sup> Just dessa typer av föremål har påträffats i arkeologiska undersökningar av det tidigmoderna Stockholm.

## Materiella aspekter på samiskt liv i 1600-talets Stockholm

På trossdäcket ombord på skeppet *Vasa*, i en tunna med kläde, hittades ett par flätbandsornerade väskbyglar av samisk typ. Byglarna är sannolikt tillverkade av älghorn och har använts för att låsa men också ge stadga åt en väska. Tunnans innehåll var inte personligt utan hörde till flera besättningspersoner. Sannolikt var väskbyglarna halvfabrikat och skulle fästas vid tyg eller skinn av något slag.<sup>44</sup>

*Solen* var ett svenskt skepp som året innan Vasas haveri sjönk utanför Polens nordkust. Vid utgrävningar av detta på 1960-talet påträffades 26 väskbyglar av renhorn av liknande typ som på *Vasa*. Arkeologen Inger Zachrisson har studerat förekomsten av samiska föremål på örlogsskeppen och påtalat kopplingen mellan samiska väskor och den svenska flottan under 1600-talets början. Mängden samiska föremål på *Vasa* och i synnerhet ombord på *Solen* kan indikera att flottan centralt köpte samiska föremål, men kan också innebära att dessa typer av väskor var en del av en vardaglig och vida spridd materiell kultur i dåtidens Sverige.

Ett annat fynd som uppmärksammats av Inger Zachrisson är en väskbygel i kvarteret Svalan, på Norrmalm i Stockholm. Kulturlagret där denna bygel påträffades kunde ges en liknande datering som *Solen* och *Vasa*, 1600-talets första fjärdedel.<sup>45</sup>

Hornskedar med geometriska inristningar är en annan typ av samisk materiell kultur. Till formen liknar skedarna de silverskedar som under 1600- och 1700-talen var vitt spridda i både Sydskandinavien och i Sápmi. Hornskedar har påträffats vid flera arkeologiska undersökningar i Bottnens 1600-talsstäder men även på inlandets marknadsplatser.<sup>46</sup> Förekomsten av dessa skedar och av andra föremål med kopplingar till samiska traditioner, visar på de nära relationer som rådde mellan de

svensk-, finsk- och samiskspråkiga befolkningarna i både kuststäder och på inlandets marknadsplatser. Mycket talar för att användandet av renhorns- eller älghornsskedar inte var en exklusiv samisk verksamhet utan spridd och delad av många. Kanske ska hornskedarna ses som en del i en omfattande hybridisering, det vill säga ett konkret möte mellan olika traditioner och en ökad blandning av kulturella uttryck mellan de olika traditionerna. Denna var i så fall baserad på handeln med pälsverk, pärlor och bergkristall mellan Sápmis inland, kustlandet och Stockholm.<sup>47</sup>

I samband med arkeologiska undersökningar på Drottninggatan i Stockholm hittades en liknande sked med årtal 1677 inristat. På skaftet av älghorn är tre små trianglar inristade, vilka kan tolkas som symboler för kåtor.<sup>48</sup> Ristningarna är sannolikt gjorda av en same i ett samiskt sammanhang. Det förefaller osannolikt att denna viktiga symbol för hemmet använts av icke-samiska hantverkare. Men har detta skett



Samisk hornsked, funnen i kvarteret Hägern större vid Drottninggatan.  
FOTO: HELENA FENNÖ. STADSMUSEET, STOCKHOLM.

i Stockholm eller längre norrut? Har skeden använts av samer, kanske av någon av de många i underordnad ställning som den anonyme kamartjänaren beskrev, eller har skeden helt enkelt tillverkats i Sápmi och transporterats ned till Stockholm som en del i det ständigt pågående omfattande varuutbytet mellan norr och söder? På dessa frågor finns inte några entydiga svar.

Att hornsleden under 1600-talet tillskrevs en betydelsefull roll som markör för samisk identitet blir dock tydligt i andra sammanhang. År 1694, i samband med sin lappländska resa, fick Karl XI ett komplett ren-ekipage i gåva av Johan Graans efterträdare, Gustav Douglas. Ekipaget bestod av en keris (en akkja för persontransport), en uppstoppad vit kör-ren med seldon, en docka i naturlig storlek av en körsven i samisk dräkt (blå kolt med ståndkrage, halssprund, tenntrådsbroderad livrem och dito väska), och en gievrie, en syd- eller centralsamisk ramtrumma med trumpinne och hängen. Körsvennen hade i sin personliga utrustning både en kritpipa och en hornsked.<sup>49</sup> Det mesta av ekipaget är bevarat om än i fragmentariskt skick.

De kroppsdelar på dockan som varit synliga är grunderade med kritgrund och målade med oljefärg. Armar och ben är ledade för att skapa en upplevelse av autenticitet. Beträktarens öga skulle luras att tolka ekipaget som äkta och levande. Hela ekipaget är framställt för att fånga rörelse, från renens stegrande ritt i ett snöklätt landskap (renen är monterad på en vitmålad vagg) med tungan hängande ur munnen, kusken med körstav i handen, trumma i knät och oseende blick mot fjärran mål. Under de drygt 300 år som förflutit sedan ekipaget kom till Stockholm har emellertid körstaven, pipan, det mesta av kolten och skeden försvunnit.<sup>50</sup>

Ekipaget förefaller ha spelat en aktiv roll vid festligheter och aktiviteter vid hovet. Karl XI använde sina renar på Djurgården för turer med en keris, kanske densamma som fortfarande finns bevarad.<sup>51</sup> 1600-talets koloniala världsbild medgav inte bara kidnappningar och bortrövande av representanter för urfolk utan även ett övertagande av andras seder och bruk, något som brukar kallas *kulturell appropriering*. Beteendemönstret kan liknas vid ett slags kolonial maskerad. Samlandet av samiska klädedräkter kan ha använts i detta syfte, att som kontinental europé

eller skandinav klä ut sig till same och därmed få makt över det föreställt främmande. Det mest kända exemplet på detta är Carl von Linnés uppträdande som same i Leiden på 1730-talet med dräkt, ceremonitrumma och härmad jojk. Men också den ovan nämnde Nicolaus Örn agerade på ett liknande sätt.<sup>52</sup>

Det samiska ekipaget på Stockholms slott användes emellertid inte bara som rekvisita i olika maskerader och teaterspel utan var aktivt i sig självt. Ekipaget var utställt på slottet och fungerade där som ett slags halvt levande kuriosakabinett. Dess montering fångar en rörelse som torde ha genererat en påtaglig upplevelse av närhet och liv. Samen och renen, och därmed Sápmi, var en aktiv och levande del av hovlivet på slottet.<sup>53</sup> Ekipaget kan tolkas som en *aktant*, en grupp föremål som skapar aktivitet och handling hos mänskliga aktörer. De materiella subjekten, i det här fallet renen och kusken, får människor i deras närhet att agera. Människorna beundrade, förfasades och åtrådade hela eller delar av ekipaget.<sup>54</sup> Det europeiska samlandet av samiska föremål men också värvandet eller människohandeln med samer som tjänstefolk till hoven ökade starkt vid denna tid.



Samiskt ekipage givet av landshövding Gustav Douglas till Karl XI 1694. LIVRUSTKAMMAREN, INVNR 27:201.



Under 1700-talet flyttades ekipaget till Arsenalen i slottet Makalös, ett av Stockholms största privatpalats som hamnat i kunglig ägo och var beläget vid Norrström. Hit kom utländska besökare som Francisco de Miranda som 1787 beskrev samer och renen.<sup>55</sup> Några år senare beundrade Märta Helena Reenstierna ekipaget. Hon skrev om mötet med körsvennen i sin dagbok och kopplade ihop det med den Reenstiernska släktens historia om hur Abraham och Jacob Momma-Reenstierna drev Kengis bruk i Tornedalen.<sup>56</sup> Ekipaget skapade andra liknande historier och förstärkte det redan intensiva exotiserande intresset för det samiska. Samtidigt intensifierade kronan förföljelserna av samer söder om Lappland och samer förmåddes under tvång att flytta från Dalarna och södra Norrlands inland. Men även i centrala Sápmi ökade omfattningen av statens koloniala politik.<sup>57</sup> Från denna tid minskar också antalet berättelser om möten med samer i Stockholm. Samer fortsatte att resa till Stockholm, att verka och att leva i staden, men nu i alltmer dold och assimilerad form.

Under 1800-talets andra hälft växte ett nytt intresse fram inom Stockholmsmuseet. Samer kom att spela en allt större roll i det pågående nationsbygget och som representanter för det nordliga i landet.<sup>58</sup> Det var inte ovanligt att låta fotografera sig i samisk dräkt mot en fond av (målade) snöklädda fjäll. År 1874 gjorde de koltklädda samerna åter inträde i Stockholms offentliga liv. I den skandinavisk-etnografiska samlingen på Drottninggatan, Skansens och Nordiska museets föregångare, öppnade en utställning om svenska folktyper. Här fanns ett stort inslag av samiska scenerier, bland annat uppstoppade renar och en iscensatt flyttning.<sup>59</sup>

Friluftsmuseet Skansen öppnade 1891 och tillsammans med Hackstugan och Morastugan var Samevirket med Renberget de första byggnaderna och miljöerna i det nya museet.<sup>60</sup> En samisk familj fanns redan från början på plats i virket som i likhet med det på Lappkärrsberget var placerat på Skansenbergets högsta punkt. Det var det fjällsamiska livet som skulle skildras, men till skillnad från utställningen på Drottninggatan där Lulesamiskt liv presenterades var det nu Jämtland och livet i södra Sápmi som stod i fokus. Järnvägen hade öppnat Åre för fjällturism och samisk kultur hade blivit en viktig del i marknadsföringen av orten.<sup>61</sup>



Projektionsbild från Renberget, Skansen 1897.  
TEKNISKA MUSEET.

Samisk närvaro och samisk representation i de nationella museernas berättelse har genom 1800-, 1900- och det tidiga 2000-talet varit en konfliktfylld historia.<sup>62</sup> Rätten till självbestämmande och rätten att återfå sitt materiella och immateriella kulturarv har återkommande hävdats från samiskt håll, men lika återkommande tillbakavisats av staten. Den samiska närvaron i Stockholms historia kan inte särkopplas från denna upprepade stöld av samiska föremål, rättigheter och land och vatten.

Som i så många andra koloniala situationer är processerna emellertid ambivalenta. Allt har inte varit tvång, utan möten har ägt rum

och utrymme för frivillig handling har skapats. Personer som Johan Graan och Olof Sjulsson kunde inom ramen för den koloniala samhällsordningen skaffa sig ett visserligen begränsat men ändå relativt fritt handlingsutrymme. Hur detta utrymme såg ut utanför Stockholm är en uppgift för vidare forskning. Samtidigt är det viktigt att lyfta fram de tydliga indikationer som finns på att många, kanske majoriteten av samerna i Stockholm under 1600-talet, befann sig där under tvång. Och samtidigt som många samer befann sig i Stockholm förlorade de i allt snabbare takt rätten till sin mark, sitt vatten, sin religion och sina näringar.

## Det samiska Stockholm

De samiska föremålen på Vasaskeppet eller de som påträffats i kulturlagren på Norrmalm berättar historien om det samiska Stockholm. Så gör också modellen av en same i den kungliga samlingen och de utländska besökarnas beskrivningar; dessa förtäljer dessutom om folkgruppens kontinuerliga liv i 1600-talets Stockholm. Platsnamn som Lappkärrsberget och Renstiernas gata minner om mäktiga personers kontakter med samer och Sápmi, och Johan Graan och de många i dag anonyma samer som vistades i Stockholm under kortare eller längre tid visar att samerna många gånger var »tillfälliga stockholmare».

Tillsammans ger dessa ögonblicksbilder och fragment emellertid en annan bild – en bild av tillfällig permanens. Enskilda samer kan ha stannat en kortare tid, arbetat i adelns eller borgerskapets hushåll, men tillsammans utgjorde dessa personer en permanent del av stadens tidigmoderna historia. Om än kanske ofrivilligt var Stockholm huvudstad i en mångkulturell stormakt med koloniala ambitioner. Ett område, som tidvis under 1600-talet sträckte sig från nordöstra Amerika och västra Afrika till östra Baltikum och Nordkalotten med Vita havet, styrdes från Stockholm.

Stockholm var en central kommersiell nod för cirkulationen av samiska föremål och av renar och samer till de kontinentala samlarna. Denna roll gjorde staden till en central plats för de samer som levde inom gränserna för 1600-talets Sverige. Stockholm blev huvudstad inte

bara för riket utan också för de många grupper som fanns inom stormakten Sveriges territorium.

Att beskriva samer i det tidigmoderna Stockholm enbart som tillfälliga besökare är sannolikt felaktigt. Samer fanns och verkade i staden från medeltiden och in i vår egen tid. De har lämnat olika spår och varit mer frekventa i vissa tider än i andra, men inget av detta är egentligen förvånande. Vad som är märkligt är att den kulturhistoriska forskningen visat så stort ointresse för denna och så många andra samiska historier.

Denna artikel har skrivits inom ramen för forskningsprojektet *Att samla Sápmi* som bekostats av Vetenskapsrådet (Rambidrag, 421-2013-1917). Jag vill tacka redaktörerna och övriga medförfattare för givande diskussioner om denna text och om temat tillfälliga stockholmare. Jag vill också rikta ett tack till Carl Gösta Ojala, Uppsala universitet, för värdefulla kommentarer på textens innehåll. För använda förkortningar, se Tryckta källor och litteratur.

## Noter

- 1 Nordlander 1938, s. 59; jfr Stille 1965.
- 2 Rydving 2010, s. 259.
- 3 I texten används Sápmi, SaN., (Sábme, SaL., och Saepmie, SaS.), Sameland, det geografiska område som av Samiskt informationscentrum, samer se, definierats som det traditionella kärnområdet för samer i Norden. När termen Lappland används avses landskapet Lappland medan Västerbotten avser hela det gamla länet som innefattade Norr- och Österbotten. Även termen lappmark används men då bara som den territoriella avgränsning som gällde under den studerade tiden. Jfr Lehtola 2002.
- 4 Jfr Arens 1975; Rydving 1993; Sundström 2016.
- 5 Norstedt 2011, s. 13; Rydving 2010, s. 262.
- 6 Gerhardus Jonae var den förste samens att bli prästvigd under slutet av 1500-talet och var under en tid kaplan åt Johan III, Rydving 2010, s. 261–262; Norstedt 2011, s. 13.
- 7 Rydving 2010, s. 260; jfr även Zachrisson 1997, s. 185–186.
- 8 Lundmark 1982, 1998.
- 9 Akkalasamiska anses numer allmänt som ett icke-levande språk, Hansen och Olsen 2014, s. 133–139.
- 10 Svonni 2008; Larsson 2012; Rydving 1993.
- 11 Zachrisson 1997, s. 158–174.
- 12 Zachrisson 1997, s. 188–189; Svanberg 1999, s. 29.
- 13 Zachrisson 1997, s. 186–187.
- 14 Citat efter Svanberg 1981, s. 13.
- 15 Arens 1975; Svanberg 1981, 1999; Larsson 2012; jfr även Peter Ericssons blogg <https://southsaamihistory.wordpress.com/>.
- 16 Wiklund 1930, s. 90–91; Schefferus 1956 [1673], s. 35.
- 17 Från Nyens skans till Nya Sverige.
- 18 Westerdahl 2008, s. 28.
- 19 Fellman 1910:II, s. 6–7.
- 20 Olaus Magnus 1976 [1555]:17, s. 27; Berg 1954, s. 224–225.
- 21 Berg 1954, s. 224–225.
- 22 Berg 1954, s. 226–227, 229.
- 23 Jfr Broberg 1982; Baglo 2011, 2015.
- 24 Montecuccoli 1924:I, s. 24.
- 25 Vaughan 2006, s. 12–13.
- 26 Vaughan 2006, s. 1–96.
- 27 Vaughan, 2006, s. 79–87.
- 28 Berg 1954, s. 230.
- 29 Fjellström 1983, s. 10. Observera att Lundius som under sin levnad gavs tillnamnet Lappi rimligen haft ett samiskt namn som inte finns bevarat. Detsamma gällde även för Olof Sjulsson nedan.
- 30 Lindmark 2013, s. 138–143.
- 31 *Stockholms gatunamn*, s. 148–149. För uppgifter om ortnamnet Lappkärret vill jag tacka docent Clas Tollin, Sveriges Lantbruksuniversitet, Uppsala.
- 32 Jfr 1696 års karta, återgiven i Westermarck 1970, s. 32, 36, 40.
- 33 Whitelocke 1777, s. 385–386; Arens 1975:1.
- 34 *Den franske kammartjänarens resa* 2013, s. 189; om föremål se Nordin och Ojala 2015.
- 35 *Den franske kammartjänarens resa* 2013, s. 191–192.
- 36 *Den franske kammartjänarens resa* 2013, s. 192, 198.
- 37 *Den franske kammartjänarens resa* 2013, s. 193, 195.
- 38 Jfr Berg 1954.
- 39 *Den franske kammartjänarens resa* 2013, s. 199; jfr Broberg 1982; Baglo 2011.
- 40 Körningh 1956; Tuderus 1905.
- 41 Jfr Mebius 1999.
- 42 Bergman och Edlund 2016.
- 43 Lindin, Packalén och Svanberg 1982.
- 44 Statens Maritima Museum, inventarienummer 18264; Zachrisson 2015, s. 322–324.
- 45 Dunfeld och Zachrisson 2002, s. 161–162.
- 46 Immonen 2006; Nurmi 2009; jfr även Fjellström 1962, s. 179–194.

- 47 Mulk 1995.
- 48 Dunfeld och Zachrisson 2002.
- 49 Livrustkammaren, inventarienummer 1696.
- 50 Jfr Nodermann-Hedquist och Manker 1971.
- 51 Berg 1954, s. 232.
- 52 Fara 2003; jfr även Lindin och Svanberg 1990.
- 53 För en fördjupad analys av det samiska ekipaget, se Nordin och Ojala kommande.
- 54 Latour 2005; jfr även Herva och Nordin 2015.
- 55 de Miranda 1950.
- 56 Nodermann-Hedquist och Manker 1971, s. 194; Nordin 2015, s. 264–265; Ojala och Nordin 2015; Nordin 2017.
- 57 Svanberg 1999.
- 58 Jfr Jönnes 2008, s. 50–54.
- 59 Silvén 2008, s. 122–126.
- 60 Under denna tid kallat Lappvistet, Nyström 1998, s. 82–85.
- 61 Jonsson 2008, s. 112–116.
- 62 Jfr Silvén 2008.

## Tryckta källor och litteratur

Förkortningar: saE = Enaresamiska, Fi = Finska, saL = Lulesamiska, saN = Nordsamiska, saS = Sydsamiska.

- Arens, Ilmar, 1975. »Lappmagi i folkuppfattning och inför domstol. Några rättsfall från 1600-talets domstolsprotokoll». *Rig* (1975), s. 1–6.
- Baglo, Cathrine, 2011. *På ville veget? Levande utställningar av samer i Europa og Amerika*. Tromsø: Tromsø universitet.
- Baglo, Cathrine, 2015. »Reconstructing as trope of cultural display. Rethinking the role of 'living exhibitions'». *Nordisk Museologi* (2015:2), s. 48–68.
- Berg, Gösta, 1954. »Lapland och Europa. Några anteckningar om renar som furstegåvor». I *Scandinavia et Fenno-Ugrica. Studier tillägnade Björn Collinder den 22 juli 1954*. Red. Dag Strömbäck. Stockholm: Almqvist & Wiksell, s. 221–244.

- Bergman, Ingela och Edlund, Lars-Erik, 2016. »Birkarlar and Sámi – intercultural contacts beyond state control. Reconsidering the standing of external tradesmen (birkarlar) in medieval Sámi societies». *Acta Borealia* (2016), s. 52–80.
- Broberg, Gunnar, 1982. »Lappkaravaner på villovägar. Antropologin och synen på samerna fram mot sekelskiftet 1900». I *Lychnos* (1981–1982), s. 27–86.
- Den franske kammartjänarens resa. Minnen från länderna i norr på 1660-talet*. 2013. Red. Oscarsson, Ingemar, Stockholm: Atlantis.
- Dunfeld, Maja och Zachrisson, Inger, 2002. »Samiska föremål upp ur Stockholms jord». I *Sankt Eriks årsbok* (2002), s. 159–163.
- Fara, Patricia, 2003. *Sex, Botany and Empire. The story of Carl Linnaeus and Joseph Banks*. Cambridge: Icon.
- Fellman, Isak, 1910. *Handlingar och uppsatser angående finska lappmarken och lapparne I–IV*. Helsingfors: Finska Litteratursällskapets Tryckeri.
- Fjellström, Phebe, 1962. *Lapskt silver. Studier över en föremålsgrupp och dess ställning inom lapskt kulturliv*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Fjellström, Phebe, 1983. »Företal». I *Berättelser om samerna i 1600-talets Sverige*. Red. Knut Bernhard Wiklund. Kungl. Skytteanska samfundets handlingar 27. Umeå: Skytteanska samfundet, s. v–xii.
- Från Nyens skans till Nya Sverige. Språket i det svenska riket under 1600-talet*. 2012. Red. Bo Andersson och Raimo Raag. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- Hansen, Lars-Ivar och Olsen, Bjørnar, 2014. *Hunters in Transition. An Outline of Early Sámi History*. Leiden: Brill.
- Herva, Vesa-Pekka och Nordin, Jonas. M, 2015. »Unearthing Atlantis and performing the past. Ancient things, alternative histories and the present past in the Baroque world». *Journal of Social Archaeology* (2015:1), s. 116–135.
- Immonen, Visa, 2006. »Sámi spoons as artefacts of ethnicity. Archaeological Reflections on an Ethnographic artefact group». I *People, Material Culture and Environment in the North*. Red. Vesa-Pekka Herva. Proceedings of the 22<sup>nd</sup> Nordic Archaeological Conference, University of Oulu, 18–23 August 2004. Studia Humaniora Oulensia 1. Oulu: Gummerus, s. 42–51.
- Jonsson, Johan, 2008. »Samer i bild – bilder av samer». I *För Sápmi i tiden. Fataburen 2008*. Red. Christina Westergren och Eva Silvén. Stockholm: Nordiska museet, s. 107–120.

- Jönnes, Lars, 2008. »Samerna i den kulturelle konstruktionen av territoriet». I *För Sápmi i tiden. Fataburen 2008*. Red. Christina Westergren och Eva Silvéen. Stockholm: Nordiska museet, s. 43–57.
- Körningh, Johan Ferdinand, 1956. *Berättelse om en missionsresa till Lappland 1659–60*. Översatt från latin av John Granlund. Uppsala: Almqvist och Wiksell.
- Larsson, Lars-Gunnar, 2012. »Samiska». I *Från Nyens skans till Nya Sverige. Språket i det svenska riket under 1600-talet*. Red. Bo Andersson och Raimo Raag. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, s. 89–103.
- Latour, Bruno, 2005. *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Lehtola, Veli-Pekka, 2002. *The Sámi people. Traditions in transition*. Inari: Kustannus-Puntsi.
- Lindin, Leif; Packalén, Sture och Svanberg, Ingvar, 1982. »Nicolaus Örn (1683?–1716?), en biografisk skiss». I Örn, Nicolaus, *Kort beskrivning av Lappland*. Umeå: Två förläggare, s. 47–81.
- Lindin, Leif och Svanberg, Ingvar, 1990. »Ren dragande en ackja». *Västerbotten* 1990(2), s. 110–119.
- Lindmark, Daniel, 2013. »Colonial Encounter in Early Modern Sápmi». I *Scandinavian Colonialism and the Rise of Modernity. Small Time Agents on A Global Arena*. Red. M. Naum och J.M. Nordin. New York: Springer, s. 131–146.
- Lundius, N., 1983 [1670-t]. *Descriptio Lapponiae*. Uppsala.
- Lundmark, Lennart, 1982. *Uppbörd, utarmning, utveckling. Det samiska fångst-samhällets övergång till rennomadism i Lule lappmark*. Lund: Arkiv.
- Lundmark, Lennart, 1998. *Så länge vi har marker. Samerna och staten under 600 år*. Stockholm: Prisma.
- Mebius, Anders, 1999. »Föreställningen om samerna som de Andra. Rasbiologi, genetik och självdefinition». I *Järnbur eller frigörelse?* Red. Gösta Arvastsson. Lund: Studentlitteratur, s. 105–118.
- de Miranda, Francisco, 1950. *Miranda i Sverige och Norge 1787*. Stockholm: Nordiska museet.
- Montecuccoli, Raimondo, 1924. *I Viaggi*. Modena: Società tipografica modenese.
- Mulk, Inga-Maria, 1995. »Samernas roll i pälshandeln». I *Norrbottnen 1995*, s. 156–170.
- Nodermann-Hedqvist, Maj och Manker, Ernst, 1971. »En lapp kiörandes en oppstoppad rehn. Kommentar till en kunglig representationsgåva». *Livrust-kammaren* 12(7–8), s. 193–214.
- Nordin, Jonas M. och Ojala, Carl-Gösta, kommande. »Collecting, Connecting, Constructing: Early Modern Commodification and Globalization of Sámi Material Culture». *Journal of Material Culture*.
- Nordin, Jonas M. och Ojala, Carl-Gösta, 2015. »Collecting Sápmi. Early Modern Collecting of Sámi Material Culture». *Nordisk museologi* (2015:2), s. 114–122.
- Nordin, Jonas M., 2014. »Materiella möten och globala nätverk». I *Fråga föremålen. Handbok till historiska studier av materiell kultur*. Red. Anna-Maria Forssberg och Karin Sennfelt. Lund: Studentlitteratur, s. 171–186.
- Nordin, Jonas M., 2015. »Metals of Metabolism. The Construction of Industrial Space and the Commodification of Early Modern Sápmi Historical Archaeologies of Capitalism» (revised edition). I *Historical Archaeologies of Capitalism*. Red. Mark P. Leone och Jocelyn Knauf. Springer: New York, s. 249–272.
- Nordin, Jonas M., 2017. »Skandinaviens koloniala arv. Bröderna Reenstierna, den tidigmoderna globaliseringen och exploateringen av människor och natur i Sápmi». I *History Unfolds. Samtidskonst möter historia*. Red. H. Larsson-Pousette. Stockholm: Art and Theory, s. 189–195.
- Nordlander, Johan, 1938. *Johan Graan. Landshövding i Västerbotten 1653–1679*. Stockholm: Thule.
- Norstedt, Gudrun, 2011. *Lapps kattelanden på Geddas karta. Umeå lappmark från 1671 till 1900-talets början*. Umeå: Thalassa.
- Nurmi, Risto, 2009. »The others among us? Saami artefacts in a 17th century urban context in the town of Tornio, Finland». I *Máttut – Máddagat. The Roots of Saami Ethnicities, Societies and Spaces/Places*. Red. T. Äikäs. Oulu: University of Oulu, s. 68–87.
- Nyström, Bengt, 1998. »Att göra det förflutna levande». I *Nordiska museet under 125 år*. Red. Hans Medelius m.fl. Stockholm: Nordiska museet.
- Ojala, Carl-Gösta och Nordin, Jonas M., 2015. »Mining Sápmi – colonial histories and postcolonial perspectives on the exploitation of natural resources in northern Sweden». *Arctic Anthropology* (2015:2), s. 6–21.
- Olaus Magnus, 1976 [1555]. *Historia om de nordiska folken*. Stockholm: Gidlunds.

- Rydving, Håkan, 1993. *The End of Drum-Time. Religious Change among the Lule Saami, 1670s–1740s*. Second edition. Uppsala: Uppsala University.
- Rydving, Håkan, 2010. Samiska överhetspersoner i Sverige och Finland under 1600-talet. I *Samer som »de andra», samer om »de andra». Identitet och etnicitet i nordiska kulturmöten*. Red. E. Mundal och H. Rydving. Sámi dutkan/Samiska studier. Umeå: Umeå universitet, s. 259–264.
- Schefferus, Johannes, 1956 [1673]. *Lappland*. Uppsala.
- Silvén, Eva, 2008. »Samiska scener och scenerier». I *För Sápmi i tiden. Fataburen 2008*. Red. Christina Westergren och Eva Silvén. Stockholm: Nordiska museet, s. 121–137.
- Stille, Åke, 1965. »Övre Norrlands administrativa historia. Från upprättandet av Västerbottens län till freden i Nystad». I *Övre Norrlands historia*. Del II: Tiden 1600–1721. Red. Gunnar Westin. Umeå: Norrbottens och Västerbottens landsting, s. 321–369.
- Stockholms gatunamn*. 2005. Red. Nils-Gustaf Stahre, Staffan Nyström och Börje Westlund. Stockholm: Stockholmia förlag.
- Sundström, Olle, 2016. »Svenskkyrkliga förståelser av inhemsk samisk världsåskådning: en historisk översikt». I *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna. En vetenskaplig antologi*. Red. Daniel Lindmark och Olle Sundström. Skellefteå: Artos, s. 531–588.
- Svanberg, Ingvar, 1981. *Sockenlappar. En etnologisk studie av bofasta samer och deras nomadiska förfäder i Mellansverige*. Etnologiska institutionens småskriftserie. Uppsala: Uppsala universitet.
- Svanberg, Ingvar, 1999. *Hästslaktare och korgmakare. Resursutnyttjande och livsstil bland sockenlappar*. Umeå: Johan Nordlander-sällskapet.
- Svonni, Mikael, 2008. »Samerna i språkhistorien». I *För Sápmi i tiden. Fataburen 2008*. Red. Christina Westergren och Eva Silvén. Stockholm: Nordiska museet, s. 32–42.
- Torneaus, Johannes, 1983 [1653]. »Berättelse om Lappmarckerna och Deras Tillstånd». I *Berättelser om samerna i 1600-talets Sverige*. Red. K.B. Wiklund. Umeå: Skytteanska samfundet.
- Tuderus, Gabriel, 1983 [1905]. »En kort underättelse om The Österbothnische Lappar, som under Kimei Gebiet lyda». I *Berättelser om samerna i 1600-talets Sverige*. Red. K.B. Wiklund. Umeå: Skytteanska samfundet.
- Vaughan, Alden, T., 2006. *Transatlantic Encounters. American Indians in Britain, 1500–1776*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Westerdahl, Christer, 2008. *Sydsamer. Från Bottenhavet till Atlanten. En historisk introduktion till samerna i Ångermanland och Åsele lappmark med angränsande delar av Jämtland och Norge*. Skärhamn: Båtdokgruppen.
- Westermark, Nils, 1970. *En studie i Djurgårdens äldsta historia. Kulturlandskapets utveckling*. Stockholm: Björkmans efr.
- Whitelocke, Bulstrode, 1777. *Dag-bok öfver dess ambassade til Sverige, åren 1653 och 1654*. Uppsala: Edmans.
- Wiklund, Karl Bernhard, 1930. »Olof Rudbeck d.ä. och lapptrumorna». I *Rudbecksstudier. Festskrift vid Uppsala universitets minnesfest*. Uppsala: Uppsala universitet, s. 87–115.
- Zachrisson, Inger, 1997. *Möten i gränsland. Samer och germaner i Mellanskandinavien*. Stockholm: Statens historiska museum.
- Zachrisson, Inger, 2015. »Samiska väskor på svenska örlogsskepp. Tusen år av kulturmöten». I *Tjop tjop. Vänbok till Christer Westerdahl med anledning av hans 70-årsdag den 13 november 2015*. Red. Staffan von Arbin m.fl. Skärhamn: Båtdokgruppen, s. 321–330.